

ב"מ עז

משה שווערד

1. הרא"ש על בבא מציעא פרק ששי - סימן ג

אמר רבא האי מאן דאוגיר אגירי לדוולא ופסק נהרא בפלגא דיומא. אי לא הוה רגיל דפסיק פסידא דפועלים. דכל אונסא דלא איבעי לאסוקי אדעתייהו לא פועל ולא בעה"ב א"נ תרוייהו איבעי להו לאסוקי אדעתייהו פסידא דפועלים. דהמוציא מחבירו עליו הראיה וידו על התחתונה. הוה רגיל דפסיק אי בני מתא נינהו פסידא דפועלים. בני מתא אחריתא פסידא דבעה"ב דאיבעי ליה [לבעה"ב לאיתנויי] ומכאן פסק רבינו יואל ז"ל מי ששכר מלמד לבנו וחלה התלמיד אי לא שכיח דחלה פסידא דמלמד. ואי שכיח דחלה אי שכיח מלמד במתא ומכיר ענין התלמיד פסידא דמלמד. ואי לא שכיח במתא פסידא דבעה"ב ויהיב ליה שכרו משלם ולא כפועל בטל דכל לומדי תורה דמי לאוכלוסי דמחוזא שהבטלה גורם להם שכחה וכובד איברים:

2. ריטב"א על מסכת בבא מציעא דף עז/א

אך הרב רבי משה כהן ז"ל רוצה לומר דשכרו משלם יהיב ליה כאוכלוסא דמחוזא דיהיב ליה דאי לא עבדי חלשי ויהיב להו שכרן משלם ה"נ טפי עדיף במלמד ללמוד אחרני או ללמד מליושב ובטל ולא נהיר דהא יכול ללמוד לעצמו ואפשר לומר דיכול למימר ומתלמידי יותר מכולם. ולר"ש ש' נראה דגבי מלמד לא שייך לשויי הנך חלוקי' דמשוינן בפועל משום דמלמד אבי התינוק מעכבו אצלו עד שיתרפא התינוק וילמדנו וכיון שכן דינא הוא שיתן לו שכרו משלם או כפועל בטל אבל פועלים כי פסק נהרא שאינם יכולים לעשות המלאכה הולכים לדרכם ואין בעל הבית מעכבם ויש לשויי בהו הנך חילוקים שכתבנו למעלה

3. ספר דבר יעקב

[ו] כי קאמר רבא באכלושי דמחוזא דאי לא עבדי חלשי - פירש"י קשה להם לשבת בטל. וכתב הרא"ש [סו"ס ג] בשם ר' יואל שה"ה מי ששכר מלמד תינוקות וחלה התלמיד, אם שכיח שיחלה [והמלמד אינו מכיר טבע התלמיד], הוי פסידא

דבעה"ב, ונותן שכרו משלם כמו אוכלושי דמחוזא, שכל לומדי תורה הבטלה גורם להם שכחה וכובד איברים. ההג' אשרי מקשה שיכול ללמוד עם עצמו או עם אחרים בחינם. הפלפולא חריפתא מתרץ מללמוד עם עצמו לא קשיא כלל, שאינו דומה למי שמלמד תלמיד שצריך עמל ויגיעה רבה. וכע"ז כתב הריטב"א [עח. ד"ה כשבאת] דכשהוא מלמד לאחרים עושה מצות לימוד וחכמתו מתקיימת יותר. ומה שקשה שיכול ללמוד עם אחר, מתרץ הפ"ח שבאמת מבואר במרדכי שמיירי כשאין תלמיד אחר כמותו, וכן הביא התפארת שמואל מהמרדכי. ומה שהקשה ההג' אשרי שיכול ליקל תלמיד אחר בחינם, צ"ב דאם מלמד אחר בחינם, למה ישלם לו בעה"ב רק כפועל בטל.

4. תוספות רא"ש על בבא מציעא דף עז"א

ואימראי פועלים. לא שיכולין לחזור בהם אם נתייקרה המלאכה אלא לא היו עושין מלאכתם בפנים יפות ופייסינהו בעל הבית ואמר להטיב להם, וכן אימראי בעל הבית דלקמן:

5. שו"ע חושן משפט - סימן שלג

(ד) כיצד דין הפועל שחזר בו אחר שהתחיל, שמין לו מה שעשה, ונטול. (בין הוקרה המלאכה או הוזלה; ודוקא שחזר סתם, אבל אם חזר מכה יוקר, אין שומעין לו) (טור). ואם קבלן הוא, שמין לו את שעתיד לעשות (ע"ל סי' קע"ו סכ"ג), בין שהוזלה בעת ששכרו בין שלא הוזלה, בין שהוזלה המלאכה אחר כך בין שלא הוזלה, שמין לו מה שעתיד לעשות. כיצד, קבל ממנו קמה לקצור בשתי סלעים... חציו והניח חציו; שמין לו מה שעתיד לעשות, אם היה שוה ו' דינרים נותן לו שקל או יגמרו את מלאכתו; ואם היה הנשאר יפה שני דינרים, אינו נותן אלא סלע, שהרי לא עשו אלא חצי מלאכה: הגה - ובע"ה החוזר בו דינו כקבלן, שידו על התחונה (טור):

(ה) בד"א, בדבר שאינו אבוד; אבל בדבר האבוד, כגון פשתן להעלות מהמשרה, או ששכר חמור להביא חלילין למת או לכלה וכיוצא בהם, אחד פועל ואחד קבלן, אינו יכול לחזור בו. (משרתת או עבד של בעל הבית, מקרי דבר האבוד, דבע"ה לא יכול לעשות מלאכה בעצמו, וע"י זה נאבד שלו) (ת"ה סי' שכ"ט); אא"כ נאנס, כגון שחלה (הוא או אשתו ובניו) (ח"ה סי' שכ"ט) או ששמע שמת לו מת (ל' הטור). (ומיהו אינו צריך לשלם להם כל שכרם, רק מה שעשו, וידם על העליונה

6. ספר דבר יעקב

י] והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום - הגמ' [לעיל י]. מפרשת הטעם משום שנאמר לי בני עבדים ולא עבדים לעבדים. וכתבו שם התוס', שעד כאן לא פליגי ת"ק ור' דוסא אלא אם פועל שחזר בו ידו על התחונה, אבל לכו"ע יכול לחזור בו, ולכן מקשים תוס' מאי קמ"ל רב. ותירצו שכוונת רב לחדש שאם חזר בו ידו על העליונה כמו ת"ק דר' דוסא.

7. ספר דבר יעקב

יא] והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום - א. הגמ' [לעיל י]. מפרשת הטעם משום שנאמר לי בני עבדים ולא עבדים לעבדים. ומקשים הראשונים דא"כ יהיה אסור לאדם להשכיר עצמו, כמו שאסור למכור עצמו לעבד. א. התוס' [לעיל י]. תירצו שליכא איסור כיון שיכול לחזור בו, ולא דמי לעבד שאינו יכול לחזור בו.

ב. המרדכי [סימן תנט הובא בש"ך שלז-יג] מביא תירוץ המהר"ם שאין פועל דומה לעבד, דאין גופו קנוי כעבד, והא דילפינן מעבד היינו לקולא ילפינן מק"ו מעבד שגופו קנוי ק"ו לפועל שאין גופו קנוי. וביאור דבריו שעבד יכול להשתחרר באמצע זמנו בעל כרחו של האדון ע"י גרעון כסף,

וק"ו שפועל יכול לחזור בו באמצע העבודה, ומשמע מהמהר"ם שאין גופו של הפועל קנוי לבעה"ב.

8. ספר דבר יעקב

יג] והאמר רב פועל יכול לחזור בו אפילו בחצי היום – נחלקו הראשונים האם פועל שכבר קיבל שכרו, יכול לחזור אף שלא החזיר דמי השכירות שקיבל או שחוזר בו דוקא אם מחזיר הכסף שקיבל. השו"ע [סימן שלג-ג] פוסק שפועל יכול לחזור בו אפ' קיבל שכרו ליום שלם, ואין בידו לשלם לבעה"ב. ומביא הקה"ח שמקור השו"ע מתשובת מהר"ק. ומוכיח הקה"ח מתשובת מיימוני שחולק על זה, שכתב הא דפועל חוזר בו ילפינן בק"ו מגרעון כסף דעבד עברי, אם עבד עברי יוצא בגרעון כסף, ק"ו פועל יוצא בהחזרת הכסף, ומשמע שאם אינו משיב הכסף אינו יוצא.

9. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף עז/ב

בזמן שהלוקח חוזר בו יד המוכר על העליונה ... וטעמא דמילתא דאף על גב דעייל ונפיק אזוזי מכל מקום דין הוא שיקנה כנגד מעותיו מיהת בדבר הראוי ליחלק אלא דרבנן קנסו על החוזר בו שיהיה יד חברו על העליונה הן לקיים המקח כנגד המעות או לבטלו לגמרי. והיינו טעמא נמי לאידך בזמן שהמוכר חוזר בו שיד הלוקח על העליונה רצה אומר לו תן לי המעות ויתבטל כל המקח או תן לי קרקע כנגד המעות ואקנה כדיני. הריטב"א ז"ל:

10. שיטה מקובצת מסכת בבא מציעא דף עז/ב

הוה ליה מזיק. פירש רש"י משום שהלוקח ניזוק בנכסיו למכור אותם בזול כדי שיפרע למוכר דמי ... ומיהו לאו דלהוי האי מזיק ממש דהא אין זה אלא גרמא בניזקין דפטור אלא דרבנן קנסוה ושויה כמזיק ממש מטעמא דכתב רש"י. הריטב"א.

11. ספר דבר יעקב

ה] רשב"ג אומר מלמדין אותן שלא יחזרו וכו' ונתן לי מהם מאתים זוז והריני נושה בו ח' מאות זוז – כתב הריטב"א שגם אם לא נתן לו מאתים זוז וזקף הכל במלוה, ג"כ קונה הקרקע בקנין כסף, דשטר חוב של עצמו הוי כמו כסף, וקונים בו קרקע. והא דאין קרקע נקנית במלוה, ה"מ במלוה שעמו מקודם, אבל במלוה חדשה שמחייב עצמו עכשיו הוי ככסף לקנות קרקע.

המחנ"א [מכירה קנין מעות סימן ה] והדב"א [ח"א סימן לט-ג] מביאים בזה מחלוקת, שיטת הרא"ה, והריב"ש [בשטמ"ק כתף צב]. ותורי"ד [ק"י טז]. כמו הריטב"א, ושיטת הרמב"ן והרשב"א שזקף עליו במלוה אינו כסף. ולפי דבריהם דוקא נותן מאתים זוז כדי לקנות הקרקע.

12. הרא"ש על בבא מציעא פרק ששי - סימן ח

ואמר רבא האי מאן דאוזפיה לחבריה (ארבעה) מאה זוזי ופרעיה חד חד זוזא פרעון הוי אלא אית ליה תרעומת דא"ל אפסדתיהו מינאי. וקמ"ל שאין המלוה יכול לומר איני רוצה ליקח מעותי אלא בבת אחת והך מילתא שמעינן ליה מדקאמר לעיל ונתן לו מהן חמש מאות זוז קנה ומחזיר לו את השאר לאחר כמה שנים. אלמא פרעון הוי אע"ג דלא פרעיה בבת אחת.

13. שו"ע חושן משפט - סימן עד

(ד) המלוה את חברו לזמן, ובא הלוח לפרעו תוך הזמן בפרוטרוט, דינר דינר, יש אומרים שאין המלוה יכול לעכב ולומר: תן לי כל חובי בפעם אחת, דאף פרעון של דינר דינר נקרא פרעון, אלא שיש למלוה תרעומת עליו. ומיהו אם משכן לו שדהו, או אפילו שתי שדות, אינו יכול לכופו שיחזיר לו חצי המשכונא בחצי המעות. (וה"ה אם הגיע הזמן, א"צ לקבל פרעון בפרוטרוט ...)

14. בני יששכר מאמרי השבתות מאמר ו - נר שבת

(ד) ויתפרש עוד על פי מה דרמו הקדמונים שמעתתא אהדדי, דקיי"ל עבד שעבד שלש וחלה שלש יוצא לחירות ואין צריך להשלים ימי חליו [קדושין יז א], ובפועל קיימא לן בנאנס מקצת ימי פעולתו צריך להשלים אם ירצה לקבל דמי שכירותו בשלימות [ב"מ עז א], וקשה מאי שנא, ותירצו דשאני עבד עברי דקיבל שכר עבודתו או הוא או הבי"ד שמכרוהו מקודם שעבד משא"כ פועל שכירות אינה משתלמת אלא לבסוף וכיון דלא פעל פעולתו בשלימות אפילו נאנס לא קא משתלמא ליה שכירותו רק כפי שפעל, והנה כפי הדין שכר עבודת ישראל בתורה ותפלה ומצות הנה הם היום לעשותם ומחר לקבל שכרם [עירובין כב א] הנה הם כפועלים, הנה הימים שנאנסו ולא יכלו לעבוד מהראוי שלא יגיע להם שכר פעולה, ובאמת קיימא לן הא דכתיב ויקשב ד' וישמע ויכתב בספר וכו' ליראי ד' ולחושבי שמו [מלאכי ג טז] אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [ברכות ו א], הוא המדה טובה שניתנה לישראל הגם שהוא אינה ממדת הדין וכמש"ל, [עיי' כל זה בספר כסא דוד להרב הגדול חיד"א זלה"ה [בתחילת הספר דרוש לפ' זכור ד"ה ועתה ישראל]].

ובזה יתפרש לנו מה שאמר בועז לרות [רות ב יב] ישלם הוי"ה פעלך (והיינו שאתה כפועל ואין מגיע לך שכר בעד הימים שהיית אונס, עכ"ז) ותהי משכורתך שלימה מעם ד' אלקי ישראל (אשר נוהג עמהם לחשוב הימים שנאנסו ולא עשו מצות כאילו עשו), והנה הדבר הנעשה על פי דיני התורה נקרא טוב, כי אין טוב אלא תורה [אבות פ"ו ג'] דכתיב כי לקח טוב נתתי וכו', והדבר שמתחסד הש"י עמנו לפני משורת הדין תורה נקרא רב טוב, וזהו מה רב טובך אשר צפנת ליראיך [תהלים לא כ] [היינו רב טוב לפני משורת הדין] פעלת (שכר פעולה בשלימות לפועלי אמת) לחוסים בך נגד בני אדם (הגם שהדין הוא ניגוד לבני אדם שאין כן הדין בבני אדם), אבל ליראיך אלו ישראל אתה משלם להם שכר פעולתם אפילו בעד הימים שנאנסו, וזהו שהודיע משה להגר צדק דבר חדש, לכה אתנו והטבנו לך כי ד' דבר טוב על ישראל, היינו הטוב הנדבר על ישראל, אחת דבר אלקים, אפילו הימים שנאנסו יקבלו הטוב במילואו וטובו כמו שהוא הדין על ישראל דייקא מחשבה טובה הקב"ה מצרפה למעשה [קדושין מ א] חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה [ברכות ו א], והבן.

(טו) ויתפרש עוד מענין הנ"ל קצת באופן אחר, עפ"י מה שפירשנו שאמר בועז לרות ישלם ד' פעלך ותהי משכורתך שלימה וכו', דקשה וכי סלקא דעתך שהש"י לא ישלם השכר המגיע לאדם במילואו וטובו עד שיצטרך בועז לברך בדרך תפלה על זה, אבל יתפרש הדבר באופן הנ"ל, דהנה בפועל על פי הדין בנאנס ולא עשה פעולתו אין מגיע לו שכר הפעולה בשלימות, אעפ"י כ זה מדה טובה יתירה לישראל יראי ד' וחושבי שמו אפילו חישב לעשות מצוה ונאנס ולא עשאה מעלה עליו הכתוב כאילו עשאה, והטעם כי ישראל דבקים בהשם הוי"ה ברוך הוא כמו שכתוב ואתם הדבקים בהוי"ה אלקיכם וכו' [דברים ד ד], והנה בהשם הוי"ה ברוך הוא אותיות ו"ה מורים על המעשה י"ה הוא המחשבה כידוע, וכיון שישראל דבקים בהוי"ה ברוך הוא אם כן גם המחשבה כמעשה תחשב, וזהו שאמר בועז לרות ישלם הוי"ה פעלך ותהי משכורתך שלימה מעם הוי"ה אלקי ישראל, והרי זה מבואר, וזהו שהודיע משה להגר צדק לכה אתנו והטבנו לך כי הוי"ה דבר טוב על ישראל, וכיון שהוי"ה דבר הטוב על ישראל, אם כן מגיע לישראל הטוב גם בעד המחשבה ואפילו נאנס ולא עשאה, הבן הדבר ויונעם לך.

15. דף על הדף בבא מציעא דף עז עמוד ב

בגמ': הניזקין שמין להן בעידית.

בפרדס יוסף (פר' תזריע) ביאר לפי זה מה שאמרו במסכת שבת (ק"ט, ב) לא חרבה ירושלים אלא שביזו תלמידי חכמים, ומצינו דהחוטא דין מזיק יש לו, שהוא פוגם למעלה כמו שכתב בזהוהר הקדוש נשא (קכב, א), וקיימא לן הניזקין שמין להם בעידית, א"כ הדין נותן כשהדור חוטא לגבות מעידית הם הצדיקים, ומשום זה צדיק נתפס בעוון הדור [שבת לג, ב], אבל הם שביזו תלמידי חכמים והם בעיניהם כזיבורית ונבזים הדר דיניהו בזיבורית לגבייהו, ונטה יד השני"ת ידו על ירושלים דהוי עידית גבייהו.